

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Διδακτική της Γλώσσας Ι

Ενότητα 2: Θεωρίες για τη γλώσσα
(Saussure, Chomsky)

Μαριάννα Κονδύλη

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η.

Σκοποί ενότητας

- Να περιγραφούν συνοπτικά δύο βασικές γλωσσολογικές θεωρίες (Saussure και Chomsky).
- Να εντοπιστούν οι διαφορές των δύο θεωριών και οι συνέπειές τους για τη διδασκαλία της γλώσσας.
- Να γίνει εισαγωγή στα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης.

Περιεχόμενα ενότητας

- Επιστημονικές θεωρίες για τη γλώσσα (περιγραφή έναντι ρύθμισης).
- Σύστημα και χρήση της γλώσσας: «γλώσσα/ομιλία» (Saussure), «γλωσσική ικανότητα/γλωσσική επιτέλεση» (Chomsky).
- Κατάκτηση της γλώσσας έναντι μάθησης της γλώσσας
- Επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης: Φωνολογία, γραμματική (σύνταξη & μορφολογία), σημασιολογία, πραγματολογία.

Η επιστημονική γλωσσολογία του
Φ. ντε Σωσύρ (F. de Saussure
1916/1979)

- Αυστηρή οριοθέτηση του αντικείμενου της γλωσσολογίας = επιστημονική γλωσσολογία (διαφοροποίηση από τις προεπιστημονικές θεωρήσεις της γλώσσας).
- Γλώσσα ως δομικό σύστημα → γλωσσολογικός δομισμός
- Μελετά τη γλώσσα ως **σύστημα σχέσεων** αλληλεξάρτησης ανάμεσα σε **φωνήματα** και **μορφήματα**.

Περιγραφή έναντι ρύθμισης της γλώσσας

- Σημαντικός στόχος της επιστημονικής γλωσσολογίας (σε ρήξη με τις παραδοσιακές γραμματικές σχολές) είναι η περιγραφή της γλώσσας και όχι η ρύθμισή της.
- Η γλωσσολογία οφείλει να καταγράφει τις συμβάσεις που χρησιμοποιούνται ανεξάρτητα από οποιαδήποτε αξιολογική κρίση.

*Τι συνεπάγεται αυτό για τις αντιλήψεις
διδασκαλίας της γλώσσας;*

Η μελέτη και η διδασκαλία της
γλώσσας ως δομικού συστήματος

- **Δομικό σύστημα** = σύνολο στοιχείων που διέπονται από σχέσεις αλληλεξάρτησης, και όχι μεμονωμένα στοιχεία της γλώσσας κατά τις παραδοσιακές γραμματικές κατηγορίες (άρθρο, ρήμα, ουσιαστικό κτλ.)
- Κάθε πρόταση-φράση εξετάζεται συνθετικά, ως στοιχείο σε σχέση με το όλο.
- Έτσι προκύπτουν και τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης: **φωνολογικό**, **συντακτικό**, **μορφολογικό** (δηλ. τα μέσα νοηματοδότησης), **σημασιολογικό** (δηλ. το νόημα).

Επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης

Φωνολογία, γραμματική (σύνταξη & μορφολογία),
σημασιολογία και πραγματολογία

Φωνολογία

- **Φωνολογία:** ασχολείται με το σύστημα των φωνημάτων μιας γλώσσας και τις μεταξύ τους σχέσεις.
- **Φωνήματα** είναι οι ελάχιστες μονάδες ήχου (χωρίς αυτοτελές νόημα) κάθε γλώσσας που λειτουργούν διακριτικά, δηλαδή αποδίδουν διαφορετικές σημασίες
(π.χ. η εναλλαγή των τριών στοιχείων στις λέξεις πόνος/τόνος/φόνος δημιουργούν διαφορετικές σημασίες.

Φωνολογία

- **Φωνολογία:** ασχολείται με το σύστημα των φωνημάτων μιας γλώσσας και τις μεταξύ τους σχέσεις.
- **Φωνήματα** είναι οι ελάχιστες μονάδες ήχου (χωρίς αυτοτελές νόημα) κάθε γλώσσας που λειτουργούν διακριτικά, δηλαδή αποδίδουν διαφορετικές σημασίες
(π.χ. η εναλλαγή των τριών στοιχείων στις λέξεις πόνος/τόνος/φόνος δημιουργούν διαφορετικές σημασίες.

- Τα φωνήματα είναι αφηρημένες αναπαραστάσεις των φθόγγων, ενώ οι φθόγγοι είναι πραγματικές φυσικές οντότητες που δεν έχουν πάντα διακριτική σημασία.

Π.χ. φατνιακό ή ουρανικό $v = \nu$ ήμα και στις δύο περιπτώσεις και δεν εμποδίζουν την επικοινωνία

- Με τους φθόγγους ασχολείται ο κλάδος της **φωνητικής**.

Αλλόφωνα

- Αλλά: νήμα, ρήμα, βήμα = διαφορετικές σημασίες (πρόκειται για διαφορετικά φωνήματα).
- Στη γραπτή γλώσσα, και συγκεκριμένα στα αλφαβητικά συστήματα γραφής, η στοιχειώδης μονάδα είναι το **γράφημα**, που τείνει να αναπαριστά ένα φώνημα (γραφοφωνημική αντιστοιχία).

Σύνταξη

- Αφορά τη διάταξη και το συνδυασμό των ελεύθερων μορφημάτων μιας γλώσσας με απλά λόγια, των λέξεων, προκειμένου να δημιουργηθούν μεγαλύτερες μονάδες (φράσεις, προτάσεις).

Μορφολογία

- **Μορφολογία:** Οι σχέσεις των μορφημάτων μιας γλώσσας στο πλαίσιο μιας λέξης (κλιτική, παραγωγική μορφολογία)
- **Μόρφημα:** Η μικρότερη μονάδα του συστήματος που είναι φορέας σημασίας. Η περαιτέρω ανάλυσή του καταλήγει σε στοιχεία χωρίς νόημα (φωνήματα), ενώ από το συνδυασμό των μορφημάτων προκύπτουν οι λέξεις (λεξικά, γραμματικά μορφήματα, π.χ. στη λέξη πιάνω, πιάν- =λεξικό, ενώ η κατάληξη -ω= γραμματικό μόρφημα).

- **Λεξική μορφολογία:** Παραγωγή (νέες λέξεις σχηματίζονται με την πρόσθεση προσφυμάτων στο θέμα ή στη ρίζα [πρωτότυπη λέξη-παράγωγη λέξη: π.χ., τρέχω, διατρέχω, ανατρέχω -πουλώ, ξεπουλώ, ξαναπουλώ- καλός, καλύτερος, καλούτσικος, καλούλης κλπ.
- **Σύνθεση:** δύο ή περισσότερες ρίζες συνενώνονται για να δημιουργήσουν μια νέα λεξιλογική μονάδα π.χ., παραμυθοσαλάτα, ανεβοκατέβασμα, αναβοσβήνω, αναποδογύρισμα, σιγοβράζω κλπ.)

Σημασιολογία

- **Σημασιολογία:** Ο κλάδος που μελετά τη σημασία λέξεων, προτάσεων, κειμένων συνεχούς λόγου.

Πραγματολογία

- **Πραγματολογία:** Μελετά τη σύνδεση του κάθε κειμένου με το εξωγλωσσικό του πλαίσιο, τις συνθήκες παραγωγής και πρόσληψής του.

(βλ. και Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα 2001, σελ. 322· Παυλίδου 2005).

Η δομική διδασκαλία της γλώσσας

- Η δομική προσέγγιση της γλώσσας αναφέρεται κυρίως στο **εσωτερικό** της σύστημα ➡ διδακτικές διαδικασίες που σχετίζονται με την επεξεργασία της γλωσσικής δομής και ανάγονται κυρίως στον αμερικανικό δομισμό της δεκαετίας το '30

(κύριος εκπρόσωπος L. Bloomfield (Μπλούμφιλντ)).

- Στροφή στην μορφή της γλώσσας
Μέθοδος ➡ στηρίζεται στην ψυχολογία της συμπεριφοράς.

Η γλωσσολογία του Τσόμσκι (N. Chomsky)

Φορμαλιστική γλωσσολογία
Γενετική-μετασχηματιστική γραμματική

- Ο Ν. Τσόμσκι (1957) ασκεί κριτική τόσο στην μπλουφιλντιανή γλωσσολογία όσο και στον μαθησιακό συμπεριφορισμό (π.χ. η γλώσσα δεν μαθαίνεται μέσω μίμησης ή με ερέθισμα-αντίδραση).
- Φέρνει ριζικές αλλαγές στο δομισμό, θεωρώντας το γλωσσικό σύστημα **αντικείμενο αυτόνομο** από την ομιλία, την τέλεση (όσα κάνουν οι άνθρωποι με τη γλώσσα στην καθημερινή, κοινωνική τους εμπειρία).
- Η γλώσσα μπορεί να περιγραφεί με μαθηματικούς όρους (φορμαλιστική γλωσσολογία).

Βασικές υποθέσεις της τσομσκιανής γλωσσολογίας

- **γλωσσική ικανότητα:** διαισθητική γνώση αυτών των παραμέτρων, η οποία δεν μπορεί παρά να είναι έμφυτη (γι' αυτό και τα παιδιά έχουν ταχύτατη γλωσσική ανάπτυξη).
- Καθολική ικανότητα με την οποία γεννιούνται οι άνθρωποι.
- Μαθηματικοποιημένο σύστημα παραμέτρων πάνω στις οποίες στηρίζονται όλες οι γλώσσες.

Γλωσσική ανάπτυξη

- Ο Τσόμσκι δεν ασχολείται με τη γλωσσική ανάπτυξη, τη μελέτη της οποίας αναθέτει στην ψυχογλωσσολογία.
- Συμβάλλει ωστόσο στην αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για τους μηχανισμούς και τις γλωσσικές γνώσεις που έχουν τα παιδιά όχι ως παθητικοί δέκτες ερεθισμάτων από το περιβάλλον αλλά ως δρώντα άτομα που χρησιμοποιούν σύνθετες στρατηγικές (Κατή 1992).

- Αντέδρασε στη χρήση της θεωρίας του για διδακτικούς σκοπούς και συμβουλεύει να καταφεύγουν οι διδακτικοί της γλώσσας στην προσωπική τους πείρα, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε γλωσσολογική ή και μαθησιακή θεωρία, προκειμένου να επιτελέσουν το έργο τους (Chomsky 1977, 1988).

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου της διδάσκουσας.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Μαριάννα Κονδύλη 2014.
«Διδακτική της Γλώσσας Ι. Θεωρίες για τη γλώσσα». Έκδοση: 1.0. Πάτρα
2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:
<https://eclass.upatras.gr/courses/PN1419/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση, Όχι παράγωγα έργα, Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λπ., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

